

PSEUDOREFORMA ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

Andrei Pippidi

O perspectivă asupra istoriografiei noastre contemporane, așa cum ne-o va arăta cartea pe care o pregătește Susanne Ekman, o tânără cercetătoare daneză în domeniul antropologiei sociale, poate fi articulată pe trei planuri: acela al producătorilor vulgatei istorice, în primul rând, apoi cel al consumatorilor ei, la nivelul culturii generale (muzee, monumente, lectură, cinema, televiziune), în sfârșit al memoriei colective, în care se refugiază valorile omologate la nivelul precedent, atunci când ele au început să se erodeze.

La o reformă a istoriografiei românești au îndrăznit să se gîndească autorii manifestului de la 25 decembrie 1989. Din documentul redactat atunci, când încă se trăgea pe stradă în București, se vede naivitatea noastră, a celor care credeam că, în momentul unei radicale transformări a puterii politice, o construcție intelectuală direct influențată de ideologie și propagandă se va năruși din temelie, imediat și definitiv. Am avut de curînd prilejul să constat că o nouă generație de studenți, în deplina ignoranță a aceluși text, își pune întrebări despre statutul și credibilitatea istoricului în societatea românească actuală. Recitind împreună cu acești tineri programul la realizarea căruia au fost atunci chemați istoricii români (cu unele excepții: eu personal am notificat d-lor C.P. și L.R. refuzul de a-i accepta drept tovarăși - și nici azi n-aș face altfel), ne-am dat seama că, din păcate, doar exigența ca revenirea la un ton normal și un vocabular științific, în locul grandilocvenței demagogice, sau că reluarea legăturilor cu străinătatea au fost satisfăcute.

Cadrele de cercetare și, mai ales, de învățămînt s-au schimbat mai puțin decît am avut iluzia, deși mișcarea studențească din ianuarie 1990, măcar în anumite facultăți ale Universității din București, a obținut unele rezultate. Că d. Gh. I., fost decan și fost director, mai este și astăzi profesor, sau că d-lui V. B. nu i s-a putut, în condiții corecte legal, desface

contractul de muncă este o rușine pentru comunitatea noastră, pe care ar descalifica-o dacă undeva, într-o țară civilizată, s-ar percepe just - și dramatic - grosolănia mentală a acestor colegi. Asemenea dascăli continuă să se înconjoare de asistenți după chipul și asemănarea lor, care au șanse să-și imite modelul tutelar încă două-trei decenii. La aceasta se adaugă programele de învățămînt cărora nefericita reducere a perioadei de studii, de la cinci la patru ani, le-a impus să îndese informația ca să juxtapună, contra cronologiei și a bunului simț, antichitatea și Evul Mediu.

În institutele academice, o primă serie de cercetători au fost invitați să-și asume sarcini didactice: era încă în 1990, în plină euforie iacobină. Tremurînd de parcă ar fi văzut un spectru, la intrarea revoluționarei mele persoane, d. I.D.-B., încă prorector al Universității din București, mi se adresa: "Poftiți, d-le profesor", deși nu eram decît un simplu cercetător, ocupînd exact același post de 20 de ani. Poate că ideea ca studenții să-și aleagă profesorii nici nu era așa de rea ... Timpul a trecut, o a doua serie, mai numeroasă, a fost atrasă de învățămînt, din motive care nu sînt numai alimentare, deși - de ce n-am spune-o ? - cumulusul a devenit condiția unui trai decent. De aici au apărut disfuncții în activitatea institutelor, la care Academia reacționează cu o exagerată severitate. În realitate, e numai un aspect al crizei institutelor în ale căror preocupări istoria deține locul principal (de fapt, *mutatis mutandis*, o criză a tuturor institutelor). Această criză este determinată de discreditarea istoricului - pierderea capitalului de prestigiu simbolic -, de dificultățile de a publica rezultatele muncii noastre, de tensiunile între o generație vîrstnică, parțial compromisă, și tinerii cooptați recent în institute, de absențele frecvente și îndelungate ale acelorași tineri, ca bursieri în străinătate, de eclipsa unei gîndiri teoretice care să structureze cercetările.

Să luăm pe rînd aceste trăsături ale situației, care nu sînt inevitabile, nici, toate, nefaste. E adevărat că responsabilitatea politică și morală a istoricilor pentru opera de propagandă oficială a regimului comunist, responsabilitate pe care tocmai cei mai vinovați o dau uitării, i-a adus întregii bresle un discredit care nu e nedrept, deși au existat și caractere integre. Pentru acestea din urmă, mijlocul de supraviețuire a fost orientarea către cercetări punctuale, de erudiție (Pierre Chaunu, după o vizită la București, dovedea că a înțeles, vorbind de "pointillism istoric"). Problema nu e că istoricii și-au pierdut autoritatea morală - mantia sacerdotală care a alunecat de pe umerii lor era oricum făcută pe altă

măsură, cea a făuritorilor națiunii din veacul al XIX-lea, - ci că eliberarea a venit prea târziu ca oamenii să-și mai schimbe sistemul de referințe. Cine a acumulat, decenii de-a rîndul, o informație bogată, dar de un anumit tip, nu e dispus să o lase la o parte, ca să învețe altceva. Există și excepții, dar ele nu sînt încurajatoare: i-am văzut pe unii că-și părăsesc domeniul în care se reformaseră și își cîștigaseră chiar o reputație onorabilă, pentru a dobîndi la repezeală, eventual după scurte stagii de documentare în Occident, o nouă specializare, mai "fashionable" (de pildă, politologia, după istoria artei bizantine).

Alții se plîng că revistele profesionale, întîrziatate la Editura Academiei, care era demult o întreprindere falimentară și financiar și intelectual, nu le oferă un spațiu destul de vast pentru afirmare. De la o vreme s-au înmulțit culegerile de studii cu caracter omagial. Cum iese un profesor la pensie, i se închină un "Festschrift". Dar au apărut și reviste noi: *Revue des études roumaines*, adusă în țară, *Revista de istorie socială*, *Buletinul* Institutului de studii sud-est europene, *Revista Monumentelor Istorice* și *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, *Martor*, *Hrisovul*, reluat, *Xenopoliana*, *Mediaevalia Transsylvanica* și, probabil, altele pe care le-am uitat. Multe, avînd în vedere că lansarea unei reviste e o inițiativă care implică mari răspunderi. Ne putem socoti avantajaji față de situația de la sfîrșitul lui 1989 ? Fără doar și poate. Editurile, și ele, au crescut ca număr și posibilități: să nu aruncăm asupra lor vina, fiindcă se străduiesc și chiar izbutesc să facă mai mult decît ar fi fost de așteptat într-o economie de tranziție, a cărei fragilitate o cunoaștem fiecare dintre noi.

Atmosfera din institute și, cu atît mai vîrtos, din facultăți reflectă și ea nehotărîrile și ipocriziile de a doua zi după o victorie discutabilă. Notele false și grelele tăceri care intervin abrupt nu pot produce o armonie, iar unanimitatea corurilor nici n-o mai dorim. Sîntem siliți să lucrăm împreună, oricît ar fi de diferite experiențele din trecut, judecățile personale cu privire la prezent și, în general, sistemele de valori. Tinerii, în interiorul institutelor sau al facultăților, nu se mai revoltă ca în 1990. Dar, în condiții pe care ei le percep ca gerontocratice, se retrag. Renunțînd să mai solicite un dialog care nu li se oferă, își concentrează energia spre obținerea unei burse, cu perspectiva, poate, a alteia următoare, ca să mai întîrzie întoarcerea într-un loc unde nu-i așteaptă nici căldura omenească,

nici biblioteca ținută la zi cu ultimele apariții, nici măcar o locuință ceva mai încăpătoare decît celula de cămin studentesc.

În sfîrșit, dacă vocația și competența ar triumfa, ar mai rămîne o lacună care, vizibilă în pregătirea tuturor generațiilor de istorici români de după război, limitează și acum progresul studiilor noastre, fiind responsabilă și pentru aberațiile discursului public. Majoritatea istoricilor s-au dovedit incapabili de opțiune teoretică, cea pentru marxism fiind oportunistă și superficială. În 1990, repudierea marxismului s-a manifestat prompt și quasi-unanim, ceea ce nu-i o cheazăsie de sinceritate. Acolo unde ar fi normale suprapunerea sau paralelismul unor limbaje axiologice, nu există de fapt nici o formulă din filosofia istoriei care să fi influențat interpretările produse de istoriografia noastră în ultimul deceniu. Singura alternativă la un pozitivism inerțial o reprezintă doar aplicarea, mai mult sau mai puțin paradoxală, a perspectivelor lui Foucault (sau chiar Bourdieu) în context românesc, soluție care i-a sedus doar pe cîțiva “străluciți marginali”, după expresia unui gazetar. E grav ? E foarte grav, căci fără un dialog interdisciplinar cu țintă filosofică nu se poate concepe nici o perfecțiune a istoriografiei în afară de precizarea unor date și fapte identificate cu ficțiunea “adevărului obiectiv”.

Așadar, o reformă, care, bineînțeles, nu era să fie decretată de autoritatea politică, abia începe. Cenzură nu mai este, istoricii sînt liberi să circule la congrese sau colocvii și apar, chiar prea des, la televiziune. Cu toate acestea, lupta pentru o nouă vulgată a istoriei naționale e în plină desfășurare. Ca și în 1947-1948, se revendică o reinterpretare globală, cu deosebirea că aceasta nu mai e stabilită cu forța. Suprimarea Institutului de studii social-politice de pe lîngă C. C. al P.C.R., ca și a Muzeului de istorie a Partidului, s-au făcut fără vandalisme. Distrugerea sau ascunderea unor arhive, chiar în timpul Revoluției sau în primele luni ale anului 1990, n-au putut fi împiedicate, dar ele par să fi afectat numai moștenirea documentară a unui trecut foarte recent. Totuși, istoria contemporană este, în actualele condiții ale accesului la arhive, tocmai perioada pentru care mijloacele de investigație sînt mai puține și mai imperfecte. Reticențele istoricilor de a trata în bloc întreaga experiență a spațiului românesc arată mai degrabă ezitarea de a-i impune acestui bogat material o coerență discutabilă decît teama lor că ar fi prea devreme pentru o asemenea întreprindere, că ar fi necesară o înnoire a surselor sau că fiecare autor beneficiază doar de informația unui domeniu limitat.

Ambiția de a dezvolta o viziune integratoare întâmpină în realitate alte dificultăți: absența unui suport filosofic (nu ideologic) și faptul că terenul a fost demult ocupat de miturile cărora le-au dat naștere naționalismul, apoi comunismul și, în cele din urmă, fuziunea acestora. Ultima sinteză istorică inițiată înainte de 1989 în România a fost aceea prin care activiștii Academiei de Științe Sociale și Politice încercau să legitimizeze regimul Ceaușescu în anii 1977 și următorii. Singurul volum pregătit pentru tipar, cel dintâi, n-a mai fost publicat din motive care ar merita să fie evocate astăzi, ca și confruntarea publică pe care noul Tratat a provocat-o la vremea aceea între raționalismul de stînga și un factice naționalism de tip neofascist. Pentru diasporă și pentru universitarii americani, Vlad Georgescu a căutat să prezinte clar și echilibrat istoria românilor într-o carte a cărei principală originalitate se găsea în capitolele referitoare la cea din urmă jumătate de secol. Mult mai radicală apare restructurarea propusă de Lucian Boia, dar *Istorie și mit în conștiința românească* nu e încă o tentativă de a rescrie istoria națională, ci doar un eseu despre cum a fost ea scrisă, sugerînd cu tact ce obsesii ar trebui îndepărtate (lucrarea a fost primită foarte favorabil de intelectualii "literari", cărora li s-a părut "politically correct", dar cu rezerve din parte istoricilor, rezerve pînă acum nedecarate, și cu o perfect explicabilă iritare din partea oamenilor bisericii). *O istorie sinceră a poporului român* a fost încercată de Florin Constantiniu, pe baza dublei sale specializări, în istoria Evului Mediu și în cea contemporană. Mai puțin "sinceră" decît o făgăduiește titlul, cartea este în linii mari just și ferm gîndită, deși nelipsită de inexactități scăpate din fuga condeiului. Prejudecățile sînt relativ învăluite, devenind vizibile doar în excesiva blamare a statului român interbelic, dar procesul făcut primei democrații românești scuză implicit dictaturile față de care atitudinea autorului rămîne ambiguă.

Concomitent, traducerea în românește a unor manuale străine de istorie a românilor a produs o alternativă. Omniscient, Keith Hitchins a reușit, prin deplasarea accentelor, să prezinte faptele cunoscute cu detășare și sobrietate. Rezultatul este surprinzător de arid, dar satisface prin imparțialitate. Din păcate, cele două volume nu depășesc limitele cronologice 1774-1947. Catherine Durandin, observatoare pătrunzătoare a contextului politic contemporan, a aruncat o privire mai rapidă asupra trecutului românesc prin labirintul căruia intuițiile autoarei au călăuzit-o bine. În sfîrșit, în anul care stă să se încheie, a apărut *Istoria României*

(titlul manifestă despărțirea de naționalismul etnic), un volum masiv, datorat lui Șerban Papacostea și colaboratorilor săi, dintre care doi universitari clujeni, Pompiliu Teodor și Mihai Bărbulescu, pe cînd Keith Hitchins și Dennis Deletant au fost invitați să li se alătore ca omagiu atît pentru competența lor, cît și ca garanție a unei obiectivități de care indigenii au dat mai rar dovadă.

Toate aceste lucrări au contribuit semnificativ la combaterea mistificării istoriografice. Ele au însă în comun ideea că împletirea de evenimente și monumente a unei epoci poate fi expusă în chip firesc sub rubrici ca: societate, economie, cultură, politică (neapărat în capitole diferite, externă și internă). Nici o încercare de construcție a acestui model moștenit de la secolul al XIX-lea n-a intrat în discuție. Totuși, la capătul multor experiențe, trebuie spus că adevărata istorie, crudă și concretă, neprelucrată în laborator, este aceea care se constituie din înmănuncherea unor istorii paralele, personale. Vă amintiți poate romanul lui Thornton Wilder, *The Bridge of San Luis Ray*. Un accident, prăbușirea unui pod, dă prilejul de a povesti viețile celor cîtorva persoane care, aflîndu-se întîmplător acolo pe pod în același moment, au murit împreună. Ceea ce acolo era ficțiune meșteșugit țesută poate deveni model pentru o reconstrucție istorică. De la o vreme, de cînd "evenimentialul" a fost repus în drepturile sale, și biografia se bucură din partea istoricilor de un interes sporit. Pentru ultimele două secole, ori chiar de mai demult, culegerea unor "vieți reprezentative" ar realiza cadrul unei reflecții istorice căreia i se restituie dramatismul. Narațiunea se transformă în replică la disocierea nivelurilor în care se implică aceeași existență omenească.

Pe alt plan, cel al structurilor instituționale și al libertății de informație, o inițiativă foarte interesantă netezește calea. După un model olandez (Institutul de Documentare asupra Războiului) și cu o subvenție consistentă de aceeași origine, Fundație "Noua Europă" are intenția de a crea în București, pe lîngă Colegiul care există din 1993, un Centru Român pentru Informație și Documentare. Acesta își propune să promoveze valorile democratice - adevărul, dialogul și drepturile omului - prin reunirea de materiale de arhivă și alte mărturii, inclusiv înregistrări de istorie orală, cu privire la ultimii 60 de ani din istoria României, într-un fond accesibil oricui. În afară de colecțiile documentare și de biblioteca ce se vor constitui, Centrul urmează să desfășoare o activitate care se va

reflecta în editarea unor monografii și a unui buletin semestrial. Echipe de cercetători vor putea încheia contracte temporare cu Centrul, în vederea alcătuirii unor studii independente pe teme controversate din trecutul cel mai apropiat. Coagularea unei acțiuni a societății civile în acest domeniu ar putea fi un semn de revenire la normalitate.

Mistificarea la care reacționăm, de dată mai veche sau mai recentă, n-a fost îngrădită în zona care fabrică imagini istorice. Ea s-a infiltrat și în rețeaua de răspîndire a acestor imagini. Forma cea mai directă și, aparent, mai veridică de contact cu istoria este muzeul. Aici s-a procedat sumar, închizîndu-se unele săli (ca în Ardeal după 1919, ca la Budapesta după 1989) și scofîndu-se din depozite piese altădată oculatate: cenzura funcționează în sens invers. Tipul de discurs nu s-a schimbat, dar procedează după alte repere. Singura dogmă disponibilă era naționalismul, care și-a găsit sanctuarele în muzeele militare (iarăși, ca la Budapesta). Revanșa anticomunistă și-a stabilit "locul de memorie" la Sighet - închisoarea unde au suferit și au pierit fruntașii clasei politice dinainte de război -, dar, într-o expresie mult mai subtilă, poate fi recunoscută și în noul Muzeu al Țăranului Român. Casele memoriale sînt îmbătrînite, lăsate în paragină, destinate aproape exclusiv catehizării școlarilor. Slavici, la Șiria, este adăpostit în castelul unui nobil ungar, Enescu la Tețcani are doar două încăperi mobilate în spiritul caselor de cultură de pe vremuri, cu vitrine tapițate roșu. Redeschis de curînd, Muzeul Municipal București are în sfîrșit un aer normal, iar cei care l-au regîndit au fost mai interesați de elementul pitoresc.

Prezența trecutului este întrupată în monumentele istorice. "-N-am putea să micșorăm numărul de monumente?" întrebă autoritățile locale, care, în provincie ca și la București, se supun consemnelor de partid, lecție învățată înainte de 1989, și se lasă influențate de interesele afaceriștilor. Acțiunea lobby-urilor e înlesnită de absența legii monumentelor, pentru care ar fi de invocat felurite pricini, și de neajunsurile în funcționarea instituțiilor existente, precum și de ineficiența organismelor de evidență, avizare și control. Identitatea tradițională a orașelor și satelor noastre este mutilată, fie prin degradare, fie prin diverse tipuri de agresiuni cărora le cad victimă tot mai multe clădiri. În contextul discuției noastre de astăzi se cuvine amintită doar nepăsarea generală, atît față de monumentele de arhitectură, semnalate ca atare, cît și față de un mare număr de edificii de calitate, fără merite excepționale, dar care în ansamblu creează atmosferă,

deci au valoare urbanistică. Mistificarea începe din momentul în care transformările și implantarea unor construcții noi sugerează o fictivă continuitate. Am în vedere proiectul unei grandioase catedrale în centrul capitalei. E îngrijorătoare graba cu care conducerea Bisericii acceptă să părăsească vechea Mitropolie, după 350 de ani, ca să se instaleze într-un sediu mai apt pentru ostentația de pompă și solemnitate, nescotind nevoile duhovnicești ale comunității. Să nu fie oare îndreptățită bănuiala că se caută un loc unde vor fi filmați președintele, guvernul, senatorii și deputații cu ocazia marilor sărbători religioase și care va rămîne pustiu în restul anului ? Oricum, tendința este de a imita statul, care a abandonat și el clădirea istorică a Parlamentului, deși tocmai retragerea sa i-ar îngădui Patriarhiei să ocupe singură această acropolă, pînă de curînd împărțită între puterea civilă și cea eclesiastică.

Trecînd la alt nivel de comunicare cu istoria, cel al lecturii, este de remarcat că adevărata anarhie din 1990, cînd apăreau diverse broșuri bizare, alcătuite *ad hoc* de diletanți, s-a cam epuizat. Profesionalismul și-a redobîndit drepturile. Marginalii necalificați s-au grupat în extrema dreaptă, fiindcă publicistica legionară nu include numai memorii, ci și tenatative de a rescrie istoria Gărzii de Fier, în cea mai apologetică formă posibilă. Restabilirea unui raport rațional cu trecutul a făcut progrese, încrîncenarea luptelor politice a început să se lipsească de argumentul istoric, care era fundamental în emoționalitatea primilor ani după Revoluție. Într-o societate liberă, cum spune Havel, "o istorie care nu e supusă nici unei selecții prealabile poate să existe pur și simplu". Nu e vorba aici de a corecta iluzia că vom renunța vreodată la orice selecție, ci de dorința legitimă de a reduce ponderea celui *a priori* politic în judecata istorică. Din acest punct de vedere, comunitatea științifică și chiar publicul larg se autoeducă treptat. Cu încă o excepție: minoritățile naționale. Pe cînd însa un grup etnic puțin numeros și fără o distribuție compactă în teritoriu, ca armenii, cultivă un stil sentimental paseist în paginile revistei *Ararat*, de altfel bine scrise; cazul maghiar e foarte diferit. Întîmplarea mi-a pus la dispoziție o istorie a Transilvaniei publicată în ungurește la Odorheiul Secuiesc în 1992, sub titlul *Erdély a historiaban*. Răspunsul pe care-l capătă acolo problemele controversate ale vechiului dialog este cel clasic, în sensul istoriografiei maghiare. Într-o Transilvanie pe care strămoșii lor daco-romani o părăsiseră în urma decretului lui Aurelian, românii își fac intrarea abia după marea invazie a

tătarilor (după Szucz Jenó; Makkai László le atribuie drept spațiu de formare regiunea dintre Sofia și Carpații Meridionali). Aprecieri mai nuanțate se găsesc sub semnătura istoricilor Kosáry Domokos și Miskolczy Ambrus; cartea e alcătuită, după tehnica mozaicului, din fragmente desprinse din lucrările mai multor autori, deși niciunul român. Desigur, nu e o carte subversivă, dar propagandă este (ca în orice manual) și ea tinde să statornicească ideea unei istorii comune a maghiarilor din Ungaria și a celor din România.

În sens *opus* avem de semnalat acțiunea cinematografului și a televiziunii. Producția de filme românești a anilor din urmă se caracterizează prin tendința de a denunța regimul comunist și, ocazional (“Senatorul melcilor”, “Terminus Paradis”), chiar atmosfera de corupție și vulgară iresponsabilitate de după ’89. Dincolo de o realitate direct determinată de condiția politică, pe care o incriminează, de pildă, Stere Gulea, pentru Lucian Pintilie sau Mircea Daneliuc, moraliști stăpîniți de o înverșunată ură de sine, însăși societatea românească e de acuzat, ca barbară sau, după marile mutații din ultima jumătate de secol, pervertită. Pe de altă parte, Sergiu Nicolaescu, în “Oglinda”, a oferit o mediocră și partizană reconstituire a lui 23 August. Filmele precedente ale aceluiași regizor, adevărate benzi desenate, ca pentru a ilustra tirade patriotice, n-au ieșit încă din circulație. Un post TV și-a făcut o specialitate din vechiul repertoriu cu haiduci și cu ilegaliști. La televiziune, filmele documentare sînt în general oneste și utile; în schimb, mesele rotunde pe teme istorice nu prind viață, nu slujesc ca instrument de autocunoaștere pentru o națiune care și-a pierdut trecutul.

În anii regimului comunist, memoria era o rugăciune pe care bătrînii o repetau în tăcere sau pe care o șopteau la ureche copiilor. Atîtea familii au păstrat astfel epavele marelui naufragiu - un certificat de eliberare din închisoare, o fotografie, o medalie, poate și cărți interzise. Murmurul memoriei românești a crescut treptat, dar n-a devenit imensul cor la care ne-am fi așteptat, ci un vacarm de voci stridente, strigînd fiecare adevărul său. Întoarcerea trecutului, ca și a supraviețuitorilor emigrației, e traumatizantă. Reconstruirea unei identități ar trebui să adopte un model etic, dar ar însemna să lase de o parte pe acei români, deloc puțini, care, de bună voie sau silit, au absorbit comunismul în substanța vieții lor. A ni se spune acum că jumătate din populație a avut de cîștigat din modernizarea forțată adusă de comunism este cinic și fals.

Și apoi, chiar așa, ce-i de făcut cu cealaltă jumătate ? “Mistificarea” căreia organizatorii acestui colocviu au înțeles să i se opună operează cu sofisme.

Nu numai Daniel Barbu, ale cărui considerații despre instaurarea comunismului în România au fost întâmpinate de o violentă opoziție, ci și Sörin Antohi, în cu totul alt context, comentînd *Surveiller et punir*, au cerut “să se renunțe la eroizarea romantică a disidenței intelectuale” și să se scrie despre cele patru decenii de regim totalitar altfel decît în cadrul formulei “Noi versus Ei”. Amîndoi autorii îl invocă pe Foucault atunci cînd propun o interpretare pozitivă a puterii totalitare. Ar fi nedrept să le facem un proces de intenție, să căutăm intenții nemărturisite în adoptarea unei poziții care comportă un oarecare risc de impopularitate. Dar invitația de a exprima judecăți mai echilibrate asupra acestui trecut dureros ne aduce aminte de tendința de reabilitare a stalinismului care a apărut în Uniunea Sovietică după înlăturarea lui Hrușciiov și care a reușit să întîrzie cu 20 de ani demolarea mișurilor dictaturii. Și dacă, toată viața noastră, am gîndit în termeni de “ei” și “noi”, ce motiv am avea acum să ne schimbăm ? Sîntem gata să ne asumăm, ca români, trecutul integral, al cărui adevărat tragism nu provine din sacrificarea celor buni, ci din lașitatea celorlalți, pe care comunismul i-a lăsat orfani. Nu ne ascundem caracterul rușinos și grotesc al transformismului la care sîntem martori. Dar nici n-avem de ce să acceptăm ficțiunea unei culpe colective de dragul reconcilierii naționale în Piața Independenței (sau a Constituției). Interesant este, de altminteri, că cea mai perseverentă reacție la aceste acrobații teoretice, contestație avînd o fermă bază raționalistă, a venit din partea unui literat, Alexandru George, serios orientat în materie de istorie și politică.

Deși reforma istoriografiei românești nu va fi îndeplinită de azi pe mîine, să ne străduim totuși a-i fixa reperele. Multe subiecte necunoscute sau falsificate chemă atenția unei alte generații care, dacă ne facem datoria, va fi mai fericită.